

Sławomir Juszczak

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Martyna Jasioneck

Seminarium Doktoranckie
Wydział Nauk Ekonomicznych SGGW

Kredytowanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce

Wstęp

W gospodarce rynkowej małe i średnie przedsiębiorstwa są uznawane za stimulatory rozwoju gospodarczego. W 2007 r. w Polsce zarejestrowano ponad 3,5 mln przedsiębiorstw należących do sektora małych i średnich przedsiębiorstw¹. Podmioty te stanowiły 99,88% ogólnej liczby przedsiębiorstw zarejestrowanych w systemie REGON. Istotność sektora MSP dla rozwoju gospodarczego znajduje również odzwierciedlenie w poziomie zatrudnienia odnotowanym w tym sektorze. W 2006 r. zatrudnionych było tam 5964,7 osób, co stanowiło 70% ogólnej liczby zatrudnionych w przedsiębiorstwach, z pominięciem rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa, rybactwa oraz administracji publicznej.

Z uwagi na funkcjonowanie przedsiębiorstw w warunkach stale zmieniającego się otoczenia zewnętrznego dążą one do sprostania wymogom stawianym przez konkurencję oraz do zaspokojenia stale rosnących wymagań klientów. Większość tych podmiotów koncentruje się na oferowaniu nowych produktów i usług, doskonaleniu procesów produkcyjnych oraz inwestowaniu w nowe technologie. Inwestycje te wymagają jednak ponoszenia określonych nakładów finansowych.

Celem artykułu jest identyfikacja barier dostępności kredytu jako zewnętrznego źródła finansowania inwestycji dla tego sektora przedsiębiorstw.

Małe i średnie przedsiębiorstwa w Polsce

Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. 04.173.1807) klasyfikuje przedsiębiorców na podstawie kryteriów przyjmowanych w prawie Unii

¹ *Raport o stanie małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2006–2007*. PARP, Warszawa 2008, s. 21.

Europejskiej. Wśród kryteriów tych można wymienić średnioroczny limit zatrudnienia, roczny obrót netto z działalności gospodarczej, a także sumę aktywów bilansu przedsiębiorstwa. W myśl tej ustawy wyodrębnia się mikro, małych, średnich i dużych przedsiębiorców.

Mikroprzedsiębiorstwo to podmiot, który w co najmniej w jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych zatrudniał średniorocznie mniej niż 10 pracowników oraz osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający równowartości w złotych 2 mln euro lub suma jego aktywów bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyła równowartości 2 mln euro. Za małe przedsiębiorstwo zaś uznaje się podmiot, który w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych zatrudniał średniorocznie mniej niż 50 pracowników oraz gdy osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający równowartości 10 mln euro lub gdy suma aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyła równowartości 10 mln euro. Średni przedsiębiorca natomiast to przedsiębiorca, który w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych zatrudniał średniorocznie mniej niż 250 pracowników oraz osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający równowartości w złotych 50 mln euro lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości w złotych 43 mln euro.

W literaturze przedmiotu wymienia się wiele cech wspólnych małych i średnich przedsiębiorstw odróżniających je od przedsiębiorstw dużych:

- większość przedsiębiorstw w sektorze MSP ma formę prawną przedsiębiorstwa jednoosobowego, tzn. jest to na ogół indywidualna działalność osób fizycznych prowadzona pod własnym nazwiskiem i na własny rachunek, a majątek takiego przedsiębiorstwa jest jednocześnie majątkiem właściciela,
- przymioty osobiste, zwłaszcza wiedza i doświadczenie właściciela, w dużym stopniu decydują o rozwoju przedsiębiorstwa,
- małe i średnie podmioty relatywnie szybko reagują na zmiany zachodzące na rynku – na rodzące się potrzeby klientów i zmiany ich preferencji. Są one w stanie wprowadzić na rynek nowe produkty i wykorzystać pojawiające się na nim okazje do zwiększenia sprzedaży swoich produktów bądź usług, dostosowując posiadany potencjał wytwórczy do aktualnego popytu,
- często bazują na produkcji opartej na poszukiwaniu dla siebie określonych nisz rynkowych, w których mogą działać i w których nie są zagrożone konkurencją ze strony dużych przedsiębiorstw,
- finansują się głównie kapitałem własnym (oszczędności finansowe właściciela, środki pochodzące z amortyzacji majątku trwałego oraz zysk wygenerowany w przedsiębiorstwie i przeznaczony na inwestycje), co ze względu na jego niewystarczające względem potrzeb rozmiary ogranicza tempo rozwoju,

- właściciele małych i średnich przedsiębiorstw wykazują awersję do ryzyka, cenią sobie niezależność ekonomiczną i dlatego niechętnie zadłużają się w bankach, w ostateczności pozyskują także kapitał od nowych udziałowców².

Źródła finansowania rozwoju sektora MSP

W perspektywie wysoce konkurencyjnego otoczenia podmioty gospodarcze, chcąc skutecznie utrzymać, a tym bardziej wzmocnić swoją pozycję na rynku, podejmują działania mające na celu tworzenie nowych produktów i usług, wprowadzanie nowych rozwiązań technologicznych oraz organizacyjnych. Nie zawsze jednak przedsiębiorstwo może te inwestycje zrealizować ze środków własnych. Głównym źródłem kapitału zewnętrznego w polskich przedsiębiorstwach jest kredyt bankowy. Kredyt to oparty na umowie stosunek prawny, polegający na zobowiązaniu się jednej strony – banku do postawienia do dyspozycji drugiej strony – kredytobiorcy określonej sumy środków pieniężnych, podczas gdy kredytobiorca zobowiązuje się do wykorzystania kredytu zgodnie z celem określonym w umowie oraz do zwrotu wykorzystanych środków wraz z prowizją i oprocentowaniem w ustalonym terminie³.

Jak wspomniano, przedsiębiorstwa sektora MSP za główne źródło finansowania inwestycji traktują środki własne, co potwierdzają dane zamieszczone w tabeli 1.

Tabela 1

Struktura finansowania inwestycji przez małe i średnie przedsiębiorstwa [%]

Źródła finansowania inwestycji	Lata		
	2005	2006	2007
Środki własne (w tym zysk zatrzymany)	69,1	73,1	72,6
Kredyt bankowy	16,6	12,7	17,4
Leasing	10,5	9,0	6,9
Fundusze unijne	1,4	1,9	1,9
Inne	2,4	3,3	1,2

Źródło: Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007–2008. PARP, Warszawa 2009, s. 79.

² Bednarz J., Gostomski E. *Działalność małych i średnich przedsiębiorstw na rynkach zagranicznych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009 s. 16–17.

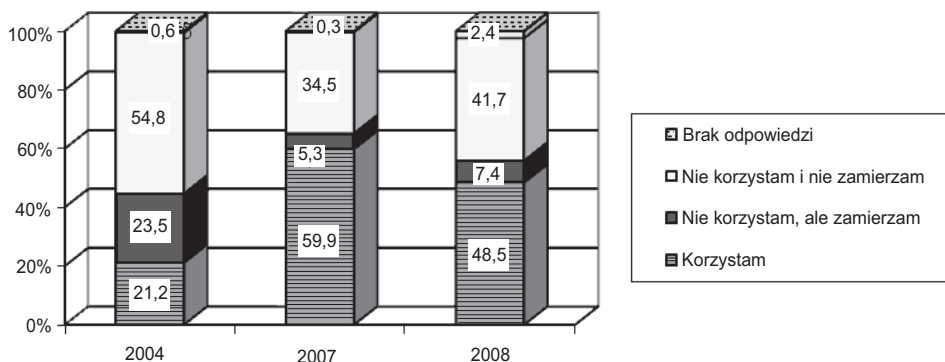
³ *Wielka Encyklopedia prawa* pod red. Hołtys B. Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2005, s. 165.

Tym samym przedsiębiorstwa te wykazywały w badanym okresie zdecydowaną niechęć wobec zewnętrznych form finansowania inwestycji, zwłaszcza wobec funduszy unijnych. W 2004 r. ponad połowa przedsiębiorstw deklarowała niekorzystanie z kredytów bankowych oraz przewidywany w przyszłości brak zainteresowania tą formą finansowania inwestycji (rys. 1).

W badanym okresie wystąpiło korzystne zjawisko w mikro i małych przedsiębiorstwach, jakim jest wzrost udziału korzystających z kredytów bankowych. Zaangażowanie odpowiedniej ilości kapitału umożliwia przedsiębiorstwu rozwój, m.in. przez wprowadzanie innowacji, co może prowadzić do wzrostu poziomu konkurencyjności. W 2007 r. w porównaniu z 2004 r. nastąpił blisko trzykrotny wzrost liczby przedsiębiorstw korzystających z kredytów bankowych. Przyjmując natomiast 2004 r. za podstawę obliczania dynamiki poziomu niekorzystania oraz braku zamiaru korzystania z kredytów bankowych przez przedsiębiorstwa mikro i małe, dostrzec można również tendencję malejącą.

Korzystanie z kredytów bankowych zależy m.in. od poziomu zatrudnienia w danym podmiocie gospodarczym, wraz ze wzrostem liczby osób zatrudnionych wzrasta zainteresowanie kredytem bankowym jako źródłem finansowania działalności przedsiębiorstwa (tab. 2).

Zdecydowany prym pod względem korzystania z kredytów wiodą przedsiębiorstwa średnie, gdzie aż 61,1% firm korzystało z tego produktu bankowego: 17,6% firm mikro korzystało z kredytów bankowych, z czego blisko połowa tych przedsiębiorstw spłacało wyłącznie wcześniej uruchomione kredyty. Wśród przedsiębiorstw sektora MSP dominującym rodzajem kredytu jest kredyt w rachunku bieżącym, co potwierdzają dane zamieszczone w tabeli 3.

Rysunek 1

Odniesienie do kredytów przez mikro i małe przedsiębiorstwa [%]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Banki i MSP – razem czy osobno? Nowoczesny Bank Spółdzielczy 2009, nr 5, s. 82.

Tabela 2

Korzystanie z kredytów w 2004 r. [%]

Korzystanie z kredytów	Ogółem MSP	Firmy mikro (n = 1001)	Firmy małe (n = 909)	Firmy średnie (n = 293)
Nie korzysta z kredytów	81,6	82,4	62,4	38,9
Korzysta z kredytów, w tym:	18,4	17,6	37,6	61,1
Spłaca tylko wcześniej uruchomiony kredyt	8,7	8,5	17,2	20,8
Spłaca wcześniej zaciągnięty kredyt i uruchomiony nowy	2,9	2,7	6,8	20,5
Uruchomiony tylko nowy kredyt	6,7	6,4	13,6	19,8
RAZEM	100	100	100	100

Źródło: Szczepaniec M.: Wielkość firmy a wzorce korzystania z usług bankowych. Bank i Kredyt 2007, nr 7, s. 49.

Tabela 3

Popularność różnych rodzajów kredytów – kredyty uruchomione w ciągu 12 miesięcy [%]

Rodzaj kredytu	Ogółem MSP	Firmy mikro (n = 1001)	Firmy małe (n = 909)	Firmy średnie (n = 293)
W rachunku bieżącym	5,1	4,8	11,2	22,5
Obrotowy	2,5	2,3	5,4	13,7
Inwestycyjny złotowy	2,1	1,9	6,5	13,0
Inwestycyjny dewizowy	0,4	0,4	0,4	2,7
Inne kredyty	0,3	0,3	0,2	1,0

Źródło: Szczepaniec M.: Wielkość firmy a wzorce korzystania z usług bankowych..., op. cit., s. 50.

Z kredytu w rachunku bieżącym korzystało w 2004 r. 5,1% przedsiębiorstw. Zainteresowanie tym kredytem może wynikać m.in. z faktu, że środki z tego kredytu mogą być wykorzystane na dowolny cel, istnieje szybki dostęp do przyznanych środków pieniężnych bez każdorazowego składania dyspozycji czy z uwagi na możliwość zadłużenia się do ustalonego limitu przez czas określony w umowie⁴. Mniejszym zainteresowaniem w sektorze MSP cieszył się kredyt obrotowy, z którego korzystało zaledwie 2,5% przedsiębiorstw.

⁴ *Finansowanie MSP w Polsce ze środków finansowych UE jako czynnik wpływający na konkurencyjność przedsiębiorstw*, red. E. Latoszek. Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2008, s. 78.

Kredytowanie sektora MSP

Przedsiębiorstwa sektora MSP wykazują tendencję do finansowania swojej działalności ze środków własnych, charakteryzując się tym samym dystansem wobec zewnętrznych źródeł finansowania. Dlatego też warto zastanowić się nad przyczynami tak niskiego poziomu wykorzystania kredytów bankowych przez przedsiębiorstwa sektora MSP i niewykorzystywaniem mechanizmu dźwigi finansowej. Warto rozważyć, która ze stron, popytowa, a więc sektor MSP, czy podaźowa – bank jako instytucja finansowa, odpowiedzialna jest za ograniczone korzystanie z kredytu bankowego, który powinien stwarzać możliwości rozwoju gospodarczego podmiotu.

Według raportu sporządzonego przez PARP, przedsiębiorstwa sektora MSP mają specyficzną pozycję na rynku usług finansowych. Z jednej strony mają utrudniony lub wręcz niemożliwy dostęp do niektórych form finansowania, ale jednocześnie istnieją źródła adresowane głównie do nich⁵. Wspomniane utrudnienia w opinii przedsiębiorstw sektora MSP polegają m.in. na tym, że:

- koszt kredytu jest dla nich wyższy niż dla dużych firm,
- banki skupiają największą uwagę na zabezpieczeniu kredytu,
- występują trudności ze strony banku w długoterminowym finansowaniu⁶.

Utrudnienia te powodują, że przedsiębiorstwa sektora MSP spotykają się z wyższym kosztem i ograniczeniem dostępu do niektórych źródeł finansowania, czego konsekwencją jest finansowanie działalności ze środków własnych. Przykładem trudno dostępnych dla przedsiębiorstw sektora MSP źródeł finansowania są kredyty bankowe długoterminowe. Należy również zauważyć, iż korzystanie z kredytów bankowych krótkoterminowych zostało sklasyfikowane do źródeł średnio dostępnych dla sektora MSP⁷.

Bariera korzystania przez MSP z kredytów bankowych, zostały również zidentyfikowane w *Raporcie o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007–2008*. Według tego raportu, wśród barier tych można wymienić:

- wysokość wymaganych zabezpieczeń: 24,6% wskazań ze strony MSP,
- wysokość oprocentowania kredytów: 22,4%,
- niechęć banków do udzielania kredytów: 20,4%,

⁵ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007–2008*, op. cit., s. 81.

⁶ Mikołajczyk B.: *Infrastruktura finansowa MSP w krajach Unii europejskiej*. Wydawnictwo Difin, Warszawa 2007, s. 72.

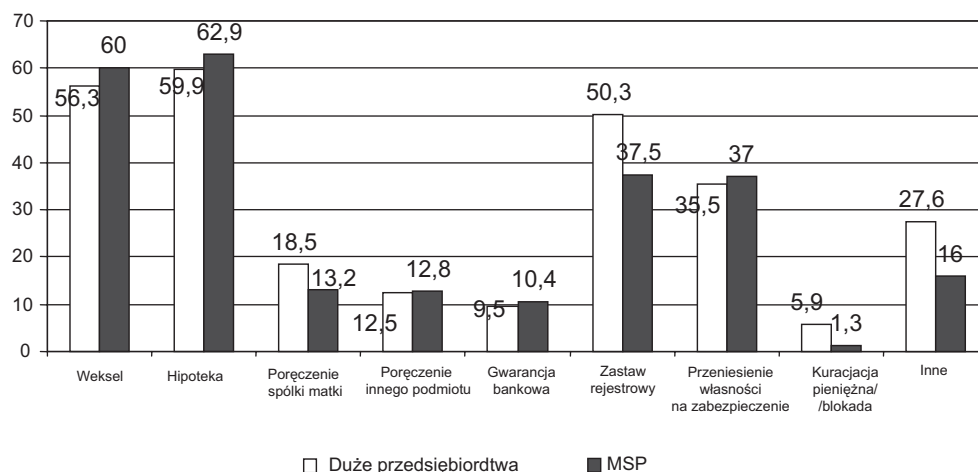
⁷ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007–2008*, op. cit., s. 82.

- brak atrakcyjnej oferty dla MSP: 6,9%,
- wysokość prowizji: 5,0%,
- biurokracja związana z aplikowaniem o kredyt: 4,7%,
- małe znaczenie dotychczasowej historii kredytowej MSP: 1,5%,
- brak indywidualnego podejścia do MSP: 1,1%,
- koszt przygotowania wniosku kredytowego: 0,3%,
- inne bariery: 13,1%.

Wyniki badań wskazują na negatywną ofertę kredytową banków dla sektora MSP, charakteryzującą się wysokim oprocentowaniem produktów bankowych oraz wysoką prowizją. Istotną barierą utrudniającą dostęp do kredytów bankowych jest posiadanie przez przedsiębiorstwo odpowiedniego zabezpieczenia jego spłaty. Rodzaje stosowanych przez bank zabezpieczeń przy udzielaniu kredytów długo- i krótkoterminowych przedstawiono na rysunku 2.

Dominującą formą zabezpieczeń wymaganych przez banki przy udzielaniu kredytów zarówno długoterminowych, jak i krótkoterminowych dla MSP były weksel oraz hipoteka. Rzadziej występowały takie zabezpieczenia jak gwarancja bankowa, poręczenie, kaucja i blokada rachunku bankowego.

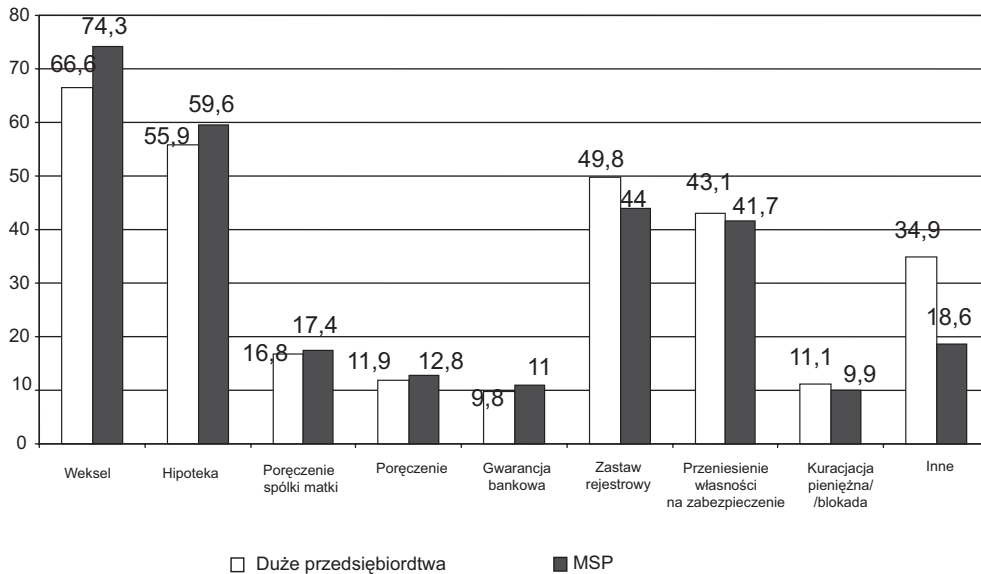
Zaostrzona polityka banków wobec małych i średnich przedsiębiorstw może wynikać przede wszystkim z większego ryzyka kredytowego towarzyszącego

Rysunek 2

Rodzaje zabezpieczeń stosowanych przez banki w długoterminowych umowach kredytowych wśród przedsiębiorstw, które w 2005 r. korzystały z kredytu bankowego [% wskazań]

Źródło: Tymoczko I., Pawłowska M.: Uwarunkowania dostępności kredytu bankowego – analiza polskiego rynku. Bank i Kredyt 2007, nr 6, s. 51.

Rysunek 3

Rodzaje zabezpieczeń stosowanych przez banki w krótkoterminowych umowach kredytowych wśród przedsiębiorstw, które w 2005 r. korzystały z kredytu bankowego [% wskazań]

Źródło: Tymoczko I., Pawłowska M.: Uwarunkowania dostępności kredytu..., op.cit., s. 51.

sektorowi MSP. Przedsiębiorstwa te najczęściej nie dysponują wystarczającym majątkiem oraz nie posiadają stałych przychodów. Warto zauważyć, iż sektor małych i średnich przedsiębiorstw (zwłaszcza firmy małe) był przez długi okres pomijany w strategiach obsługi kredytowej banków. Uwaga instytucji finansowych skupiona była głównie na obsłudze klientów detalicznych oraz korporacyjnych. Wynikało to przede wszystkim z niedogodności towarzyszących działalności MSP, takich jak niestabilność przychodów, wysokie ryzyko kredytowe i brak wystarczających zabezpieczeń.

Niskie wskaźniki korzystania sektora MSP z kredytów bankowych nie są jednak spowodowane wyłącznie wymienionymi wyżej, negatywnymi praktykami stosowanymi przez banki wobec małych i średnich przedsiębiorstw. Przyczyną mogą być również same podmioty tworzące ten sektor. Istotą może być także awersja do ryzyka przedsiębiorców towarzysząca korzystaniu z zewnętrznych źródeł finansowania. MSP to w większości firmy rodzinne, kredyt oznacza wyższe ryzyko, a tym samym możliwość utraty majątku, często dorobku całego życia⁸.

⁸ *Bank i firma – kryzysowi narzeczeni*. Nowoczesny Bank Spółdzielczy 2009, nr 1, s. 42.

Podsumowanie

Sektor przedsiębiorstw mikro, małych i średnich ma strategiczne znaczenie w strukturze gospodarki narodowej, wynikające głównie z rozmiarów tego sektora, ponieważ stanowił on w 2007 r. w Polsce 99,88% ogółu przedsiębiorstw zarejestrowanych w systemie REGON.

Konkurencyjne otoczenie, w jakim funkcjonuje ten sektor, powoduje, że utrzymanie jak również wzmocnienie pozycji na rynku, wymaga od nich podejmowania działania w celu tworzenia nowych bądź też udoskonalonych produktów lub usług, które wiążą się z koniecznością ponoszenia określonych nakładów i kosztów.

Dominującym źródłem finansowania działalności oraz inwestycji realizowanych przez omawiane przedsiębiorstwa są środki własne. Najczęściej wykorzystywaną formą zewnętrznych źródeł finansowania jest kredyt bankowy. Największą zaś popularnością u tych przedsiębiorców spośród wszystkich rodzajów kredytu cieszył się kredyt w rachunku bieżącym.

W sektorze MSP odnotowuje się niski poziom korzystania z kredytów bankowych. W 2008 r. 41,7% firm mikro i małych zgłaszało niekorzystanie z kredytów bankowych oraz dalszy brak zainteresowania tą formą finansowania. Zainteresowanie kredytami wzrasta wraz ze wzrostem poziomu zatrudnienia w przedsiębiorstwie, w 2004 r. 61,1% średnich przedsiębiorstw korzystało z kredytów bankowych.

Dystans MSP wobec zewnętrznego źródła finansowania, jakim jest kredyt bankowy, wynika zarówno z zaostrzonej polityki banku, stosowanej wobec małych i średnich podmiotów, w porównaniu do podmiotów dużych, jak również z postaw samych podmiotów gospodarczych, tworzących omawiany sektor. Ważniejszymi barierami utrudniającymi lub uniemożliwiającymi dostęp sektora MSP do kredytów bankowych są wysokość wymaganych zabezpieczeń, wysokie oprocentowanie kredytów, a także wysoka prowizja. Niewystarczające korzystanie sektora MSP z kredytów bankowych spowodowane jest nie tylko polityką banku wobec tego sektora, ale również awersją do ryzyka.

Rozwój sektora MSP jest związany ze wzrostem oczekiwań tych przedsiębiorstw co do poziomu i jakości obsługi finansowej, stąd też coraz więcej banków wychodzi naprzeciw tym oczekiwaniom, oferując rozwiązania kredytowe lepiej dostosowane do potrzeb i specyfiki działalności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce.

Literatura

- BEDNARZ J., GOSTOMSKI E.: *Działalność małych i średnich przedsiębiorstw na rynkach zagranicznych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009.
- Nowoczesny Bank Spółdzielczy nr 1/2009, s. 42.

- Nowoczesny Bank Spółdzielczy nr 5/2009, s. 82.
- LATOSZEK E. (red.): *Finansowanie MSP w Polsce ze środków finansowych UE jako czynnik wpływający na konkurencyjność przedsiębiorstw*. SGH, Warszawa 2008.
- MIKOŁAJCZYK B.: *Infrastruktura finansowa MSP w krajach Unii Europejskiej*. Wydawnictwo Difin, Warszawa 2007.
- Raport o stanie małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2006–2007*. PARP, Warszawa 2008.
- Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007–2008*. PARP, Warszawa 2009.
- SZCZEPANIEC M.: *Wielkość firmy a wzorce korzystania z usług bankowych*. Bank i Kredyt nr 7/2007, s. 9–50.
- TYMOCZKO I., PAWŁOWSKA M., 2007: *Uwarunkowania dostępności kredytu bankowego – analiza polskiego rynku*. Bank i Kredyt nr 6/2007, s. 51.
- Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. 04.173.1807).
- HOLTYS B. (red.): *Wielka encyklopedia prawa*. Wydawnictwo Prawo i Praktyka gospodarcza, Warszawa 2005.

Credit sector of small and medium-sized enterprises in Poland

Abstract

Competitive environment required that the micro, small and medium-sized companies need financial means for investment in new product introductions, technology and organizational solutions. These costs are mainly financed from its own resources. Dominant form of external financing is bank credit.

The results of researches showed a low level of use of bank credit among SMEs. Mostly, 81.6% of these enterprises did not use bank loans. This is due to the high cost in the evaluation of credit and high collateral requirements. It is important that entrepreneurs have aversion to the risks associated with external sources of funding.